

УДК 159.923:351.78(091)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4\(70\)-1970-1982](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-1970-1982)

Коханова Олена Петрівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології особистості та соціальних практик, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-4019-3663>

Шевцова Олена Михайлівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-0604-1789>

ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню еволюції змісту поняття безпеки в працях філософів і психологів з часів античності до сучасності. На основі огляду наукової літератури виявлено, що безпека розглядається як багатовимірний і міждисциплінарний феномен, який має відмінності у вивченні з боку зарубіжних та українських вчених. Також виявлено, що дослідження еволюції змісту поняття «безпеки» від давніх часів до сьогодення зустрічаються досить рідко й стосуються переважно його філософських, політичних, юридичних, а не психологічних аспектів.

Відзначено, що в добу класичної грецької філософії проблема безпеки розглядається передусім у контексті держави, головною метою якої є гарантування безпеки та порядку. Однак в епоху пізньої античності актуальними стають практичні питання, серед яких – способи забезпечення щастя кожної людини, яке, досягається, в тому числі, й шляхом віддаленості від людей, які турбують. Справжня безпека людини полягає в тихому житті й відсутності небезпеки або зла. У період Середньовіччя ідея можливого виживання (порятунку) була пов'язана з Богом, і уявлення про безпеку значною мірою визначались релігійним світоглядом. В епоху Відродження людина проголошується найвищою цінністю, а відтак з'являються ідеї, які акцентують увагу на її особистій безпеці. Філософські роздуми наступних історичних періодів акцентують увагу на безпеці спільноти, гарантом якої є держава. Забезпечення прав і свобод громадян є основною умовою забезпечення їхньої безпеки. Рубіж XIX-XX століть стимулює активний розвиток досліджень проблеми безпеки у різних галузях і психології зокрема. Безпека починає тлумачитися з індивідуально-психологічної позиції в якості провідної потреби особистості, стану, властивості, або основної умови її розвитку. Серед сучасних підходів до феноменології поняття «психологічна безпека» варто відзначити ергономічний, інформаційний, особистісний, соціально-психологічний і професійно-психологічний підходи.

Ключові слова: безпека, небезпека, психологічна безпека особистості, психологія особистості, історія психологічної безпеки.

Kokhanova Olena PhD in Psychological Sciences, Associate Professor of Personality and Social Practices Department, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-4019-3663>

Shevtsova Olena PhD in Psychological Sciences, Associate Professor of Psychology Department, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-0604-1789>

PROBLEM OF PERSONAL SAFETY IN THE HISTORY OF PSYCHOLOGY

Abstract. The article is devoted to highlighting the evolution of the safety concept in the works of philosophers and psychologists from antiquity to the present day. Based on a review of the scientific literature, it was found that safety is a multidimensional and interdisciplinary phenomenon that has differences in the study of foreign and Ukrainian scientists. It has also been found that studies of the evolution of the safety concept meaning from ancient times to the present day are quite rare and concern mainly its philosophical, political, and legal, rather than psychological, aspects.

It is noted that in the era of classical Greek philosophy, the safety problem is considered primarily in the context of the state, the main goal of which is to guarantee security and order. However, in the era of late antiquity, practical issues become relevant, including ways to ensure the happiness of every person, which is achieved, among other things, by distancing oneself from people who disturb. True personal safety means a peaceful life and the absence of danger or evil. During the Middle Ages, the idea of possible survival (salvation) was associated with God, and ideas about safety were largely determined by religious worldview. During the Renaissance, man was proclaimed the highest value, and therefore ideas emerged that focused on his personal safety. Philosophical reflections of subsequent historical periods focus on the security of the community, the guarantor of which is the state. Ensuring the rights and freedoms of citizens is the main condition for ensuring their security (safety). At the turn of the 19th and 20th centuries, there was an active development of research into the problem of safety in various fields, including psychology. Safety begins to be interpreted from an individual-psychological position as a leading need of the individual, a state, a property, or the main condition for their development. Among modern approaches to the phenomenology of the concept of «Psychological Safety» are the following: ergonomic, informational, personal, socio-psychological, and professional-psychological approaches.

Keywords: Safety, Danger, Individual Psychological Safety, Personality Psychology, History of Psychological Safety.

Постановка проблеми. Проблема безпеки є актуальною в будь-який історичний період, але вкрай важливою вона постає для людини й суспільства загалом у сучасних умовах. Загрози та небезпеки різного характеру так чи інакше супроводжували людство впродовж всієї історії його розвитку, проте нині люди стикаються з викликами, які не були знайомі нашим предкам. Йдеться передусім про інформаційні небезпеки й загрози, коли інформація шириться з такою швидкістю, що людина не в змозі її достатньою мірою проаналізувати, а відтак, – належним чином сприйняти та усвідомити. Миттєвість, з якою одна новина змінює іншу, актуалізує попит на свіжіший контент, який щоразу подається стисліше, примітивніше, щоб відразу викликати емоційний відгук у «споживача». Для такої подачі критичний аналіз не потрібен, актуалізація «швидкого мислення» – актуальна й дієва технологія маніпуляції масовою свідомістю.

Захопленість людей соцмережами створює широкий простір для комунікації, яка також стає інтенсивнішою, проте більш спрощеною по своїй суті. Спостерігається стирання рамок приватності, збільшується коло проблем, які людям так чи інакше доводиться вирішувати, причому долучання до цього відбувається часто навіть мимохідь й без свідомого на те наміру з боку самої особистості. Це значною мірою руйнує адекватне сприйняття людиною себе і світу, а відтак порушує її внутрішню гармонію, підвищує тривожність та відчуття незахищеності. Інтенсифікація життя, а також виклики, пов'язані з воєнними діями в Україні та світі, стимулюють підвищений інтерес до проблеми безпеки, витоки вивчення якої можна знайти у працях філософів минулого.

Вказане вище актуалізує проблему психологічної безпеки особистості, вивчення якої є особливо важливим не лише з позиції сучасних реалій, а й з позиції історичного аналізу еволюції поняття безпеки. Наукове дослідження будь-якої проблеми сучасної психології доцільно починати з історичного екскурсу, оскільки це дозволяє глибше й ґрунтовніше її дослідити, точніше інтерпретувати з позиції трьох взаємопроникних площин: минулого, теперішнього і майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури свідчить про те, що більшість зарубіжних дослідників значною мірою зосереджують увагу на вивченні безпеки особистості в контексті професійної діяльності людини, її командної роботи. Так, Edmondson and Woolley (2003) психологічну безпеку особистості вивчають крізь призму довіри і психологічного клімату команди. Психологічна безпека розглядається як одна з умов існування та розвитку команди і реалізується через певні форми соціальної взаємодії: спільну діяльність, професійну адаптацію, дотримання норм і правил у міжособистісній взаємодії. Cowan, A. P., & MacBride-King, J. L. (2005) розуміють психологічну

безпеку в контексті психічного здоров'я; Bradley, Louise (2013) визначають індивідуальне різноманіття безпечної/небезпечної поведінки співробітників.

Також у сучасних англійських публікаціях безпека людини зазвичай розглядається у контексті суб'єктивного психологічного благополуччя – як його параметр, чинник, умова, складова, індикатор чи критерій [8; 10; 11; 12; 13]. Науковцями підкреслюється, що потреба у безпеці особливо актуалізується, коли люди переживають складні часи, при яких значною мірою порушено умови їхнього життя [13]. Поняття безпеки в цих публікаціях розглядається з позиції індивідуально-психологічного, особистісного змісту. Проте в зарубіжних та українських наукових роботах проблема безпеки може розглядатися і значно ширше, включаючи громадянський мир, фізичну безпеку особи, безпечне навколишнє середовище, законність та доступ до правосуддя тощо [6]. Є дослідження, спрямовані на вивчення «економічної безпеки», «політичної безпеки», «національної безпеки», «державної безпеки», «соціальної безпеки», «інформаційної безпеки» та ін. Однак дослідження еволюції змісту поняття «безпеки» від давніх часів до сьогодення зустрічаються рідко й стосуються переважно його філософських, політичних, юридичних аспектів. Відтак, більш ретельного й системного вивчення потребує проблема безпеки саме в історії психологічної думки.

Мета статті полягає у висвітленні еволюції змісту поняття безпеки в працях філософів і психологів з часів античності до сучасності.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психологічній науці проблема безпеки розглядається як багатовимірний і міждисциплінарний феномен, що, як було сказано вище, вивчається з різних позицій. Проте широке розмаїття підходів наукових трактувань поняття безпеки не сприяє, а скоріше, перешкоджає його розумінню. Відповідно, вивчення історії наукових пошуків у цьому питанні допоможе точніше й глибше розтлумачити його зміст, а відтак, – окреслити коло перспективних напрямів вивчення проблеми безпеки взагалі, та психологічної безпеки особистості зокрема.

Перші знання про безпеку зародилися за часів міфологічно-язичницьких й релігійних вірувань, коли закони безпечного життя визначалися або надприродним – міфічними істотами, або божественним. Дотримання ритуалів чи біблійських заповідей гарантувало захищеність і спокій давньої людини. З розвитком суспільства описане вище тлумачення безпеки, а також джерел небезпек і нещастя змінюється на філософсько-понятійне. На етапі розквіту античної філософії у центрі уваги мислителів була ідея загальної безпеки. Так, Аристотеля цікавить питання порядку навколишнього світу, раціональне вивчення якого сприятиме безпеці людини й держави. Згідно з його етикою, в людині закладено внутрішнє прагнення до блага – прагнення до щастя та безпеки. У розумінні Аристотеля безпека можлива лише у процесі діяльності, яка приносить задоволення, прагнути до якої означає йти до свого власного блага. Єдино можливою

безпечною формою суспільного життя для Арістотеля, як і для Платона, є місто-держава, мета якого – виховання громадян у душі чесноти. У державі безпека найбільш забезпечена там, де немає ані надмірного багатства, ані надмірної убогості, і де керують люди середнього достатку заради загальної користі [1, С. 12].

Епікур стверджував, що якби людей не турбували підозри щодо небесних явищ, чи думки про смерть, а також підозри й нерозуміння меж людських страждань і пристрастей, вони ніколи б не мали потреби у вивченні природи. Так, активне вивчення природних явищ (грім, сніг, урагани тощо) поступово призвело до виникнення в античних філософів сумнівів у надприродній визначеності різних аспектів буття, а відтак, – до активізації потреби у теоретичному осмисленні особистої безпеки людини. На думку Епікура, «справжньою безпека буває завдяки тихому життю й віддаленню від натовпу» [1, С.13].

В епоху пізньої античності актуальними стали практичні питання, серед яких – способи забезпечення щастя кожної людини. Епікуреїзм убачав хороше життя у благополуччі людини, відсутності болю й страждання, у витончених і безпечних видах блага, які людина в змозі контролювати.

Отже, в античній філософії проблема безпеки розглядається передусім у контексті держави, головною метою якої є гарантування безпеки та порядку. Задля забезпечення безпеки людям необхідно об'єднатись, оскільки усамітнення не гарантує захисту від проявів недоброзичливості та злої волі надприродних сил. Однак з'являється й відмінна думка про те, що власна безпека визначається віддаленістю від людей, які турбують, й добробутом, а тому справжня безпека полягає в тихому житті й відсутності небезпеки або зла.

У середньовічних філософів поняття безпеки також було невід'ємно пов'язане з державою, проте в цю епоху люди знову почали звертатися за допомогою до надприродного і шукати шляхи вирішення складних життєвих проблем у релігійній сфері. Із розвитком християнства у прибічників пріоритету церковної влади над світською з'являються твердження про обмеженість можливостей земної держави щодо забезпечення безпеки людини. Так, А. Августин у своєму творі «Про Град Божий» зазначав, що жодна земна держава (людська, небезпечна) не може гарантувати народу безпеку настільки, щоб він не боявся ворожих нападів на земне життя. Він стверджував, що місцем мирного та безпечного проживання є вічне місце (небесна держава, яка цілком безпечна) і у благочестивому його очікуванні слід із вірою проводити життя реальне, беззаперечно підкоряючись церкві як «Граду Божому». Фома Аквінський гарантією безпеки держави та громадян вважає ретельне виконання кожною людиною своїх обов'язків, визначених Богом [3, С. 4].

В епоху Відродження людина проголошується найвищою цінністю, а відтак починають з'являтися ідеї, які акцентують увагу на її особистій безпеці. Італійський гуманіст Лоренцо Валла говорить про «особисте благо», яке протиставляє християнському аскетизму й етиці стоїків. Він розмірковує про великі й малі

блага, стверджуючи, що головною умовою більшого блага є відсутність небезпек і загроз. Невід'ємною властивістю людини Валла проголошує прагнення до насолоди (коли задіяні всі органи чуття), яке зберігає людині життя, й намагання уникнення всього того, що є шкідливим [1, С. 15].

Еразм Роттердамський підкреслював інший аспект безпеки, говорячи про важливість миру, що йде від Біблії. На його думку, саме мир, а не насильство й війни, сприятиме досягненню безпечного стану життя людини.

У XVII–XVIII ст. поняття «безпека» стає широко вживаним завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Б. Спінози, Дж. Локка, Г. Гегеля та ін. У цей час воно також тлумачиться в контексті держави, головна мета якої – загальний добробут та безпека.

Так, Т. Гоббс висловлював позицію щодо природної рівності людей в їхніх фізичних і розумових здібностях. Оскільки люди рівні за своїми здібностями, вони мають і тотожні надії на досягнення цілей. Філософ міркує так: наприклад, двоє людей можуть претендувати на володіння однієї й тією самою річчю. На цьому підґрунті між ними виникає ворожнеча (війна), причини якої – у самій людській природі. Такими причинами ворожнечі Т. Гоббс називає суперництво, недовіру й жагу слави. Суперництво рівних за природою людей супроводжується насильством і виникає з приводу їхніх домагань на будь-які об'єкти власності: майно іншої людини, її саму, родину тощо. Недовіра між людьми провокує використання особою насильства з метою самозахисту. Жага слави також не обходиться без насильства, до якого вдаються ті, хто прагне домогтися від інших визнання своєї переваги, поваги тощо [2, С. 162].

Цікавим у контексті теми нашої роботи є розуміння Т. Гоббсом природних законів і природних прав людини. Так, на думку філософа: «Природне право являє собою свободу всякої людини використовувати власні сили на свій розсуд для збереження власної природи, тобто власного життя, і, отже, свобода робити все те, що, за її судженням, є найбільш прийнятним для цього». Свобода розуміється ним як відсутність зовнішніх перешкод, які позбавляють людину можливості робити те, що вона хоче. Як бачимо, поняття «право» Т. Гоббс визначає через поняття «свобода». Природним законом є «припис, або знайдене розумом загальне правило, відповідно до якого людині забороняється робити те, що згубно для її життя або те, що позбавляє її засобів до збереження, і зневажати тим, що вона вважає найкращими засобами для збереження життя» [2, С. 162].

Зважаючи на таке тлумачення, людина у природному стані має право на все і навіть життя іншої людини. Однак тут Т. Гоббс виводить загальне правило розуму, або перший і найголовніший природний закон: будь-яка людина має прагнути миру і сприяти йому. Якщо в людини не буде надії досягти миру, то за нею залишається природне право захищати себе всіма можливими засобами.

Другим природним законом, який формулює Т. Гоббс, є такий: у ситуації згоди на те інших людей, особа має відмовитися від права робити все, що вона

хоче тією мірою, якою це необхідно в інтересах миру і самозахисту. Людина повинна задовольнятися таким ступенем свободи відносно інших людей, який вона допустила б у інших людей стосовно себе. Мотивом і метою при зреченні від права є гарантія безпеки людської особистості. Безпека тлумачиться Т. Гоббсом як збереження життя й забезпечення засобів такого збереження життя, за якого життя не стало б складним [2, С. 163].

Важливо відзначити, що перший закон природного права проголошує мир і безпеку як головні політичні цінності, укорінені в людському розумі. Всі інші цінності мають використовуватися лише як засоби досягнення миру. Другому природному закону підкоряється «мир і безпека» такої політичної цінності людини як свобода індивіда.

Третім природним законом є дотримання людьми укладених ними угод, що утверджує джерела і начала справедливості. Четвертим – людина, що отримала благодіяння від іншої особи з її милості, а не з примусу, повинна поводитися так, щоб людина, яка зробила благодіяння, не мала розумної підстави каятися у своїй доброті. П'ятий природний закон є законом люб'язності. Шостий природний закон – це закон прощення, сьомий – у разі помсти (відповіді злом за зло), люди повинні погоджуватися не з розмірами заподіяного зла, а з розмірами того блага, яке має бути після помсти (тобто накладати покарання варто лише з метою виправлення злочинця, або застереження інших, а не з ніякою іншою метою). Восьмий закон постулює, що жодна людина не повинна діями, словом, або жестом виявляти ненависть або презирство по відношенню до іншої людини. Дев'ятий закон стосується рівності людей, причому рівності як політичної вимоги, або навіть політичної цінності. Вступаючи в мирний договір, жодна особа не повинна вимагати надання собі якого-небудь права, надати яке будь-якій іншій людині вона не погодилася б. Якщо людина призначена бути суддею в суперечці між двома людьми, то десятий природний закон проголошує, щоб вона неупереджено їх розсудила. Одинадцятий природний закон полягає в тому, що у випадку суперечки сторони повинні підкорити своє право рішення третьої особи – арбітра [2, С. 164].

Отже, описані вище закони сприяли виведенню Т. Гоббсом юридичних і моральних законів, виходячи з єдиного підґрунтя – збереження безпеки спільноти як головної цінності людського співжиття. Філософ наголошує на тому, що гарантом миру і безпеки є абсолютна державна влада, що є найважливішою умовою прав окремого індивіда.

Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, Г. Гегель також розглядають безпеку в контексті держави, яка має гарантувати мир, безпеку і добробут людей.

У XIX ст. безпека особи, суспільства та держави розглядалися у взаємозв'язку та взаємозалежності. Так, Дж. С. Мілль визначав безпеку як інтерес вищого порядку, найбільш життєвий з усіх інтересів, найістотніший і найцінніший вид особистої і громадської користі [3, С. 5].

XX ст. відзначається тим, що проблема безпеки починає активно вивчатися фахівцями з галузей соціології, психології, політології, історії, економіки, міжнародних відносин та ін.

Е. Дюркгейм традиційно вважав, що держава відіграє важливу роль у збереженні стабільності та відсутності загроз і небезпек. Однак при цьому він не виключав можливості появи загроз для безпеки особи з боку держави внаслідок її надмірної уваги до життєдіяльності особистості. Захистом індивіда від зростаючого державного контролю, на думку Дюркгейма, можуть бути різні соціальні групи (релігійні, виробничі тощо). В основі загрози безпеці, яка має головним чином моральну природу, лежить зміна характеру і змісту загальної свідомості. Тобто швидка зміна норм і цінностей призводить до втрати колишньої дисципліни і порядку в суспільстві, а також погіршує соціальні стосунки [3, С. 6].

Методологічна криза у психології на межі XIX-XX ст. сприяла виникненню психологічних шкіл, представники яких підходили до тлумачення численних проблем психології, у тому числі, й вивчення проблеми безпеки, з різних наукових позицій.

Основоположник психоаналізу З. Фройд вважав, що основна небезпека для людини виходить з глибин її несвідомого, яке суб'єктивно здатне надати загрозового характеру навіть зовні нейтральним факторам. А. Адлер висловлював припущення про те, що мислення, поведінка особистості спрямовані на подолання переживання власної неспроможності протистояти оточуючому світу, а тому людина створює ідеалізовану мету повної адаптації, яка ототожнюється з успіхом, щастям, безпекою життєдіяльності, а потім має досягати її. Натомість К. Хорні стверджувала, що тривога, яка виникає внаслідок відсутності почуття безпеки, є необхідним елементом психіки. Вона визнавала провідну роль потреби у безпеці для дитячого віку, виокремила типи поведінкових стратегій, до яких дитина змушена вдаватися, щоб впоратися з почуттям недостатньої безпеки: це орієнтація на людей, орієнтація від людей і орієнтація проти людей.

Гештальт-психологічні експериментальні дослідження (М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, К. Левін) орієнтовані на вивчення процесу сприйняття, що забезпечує усвідомлення людиною рівня особистої безпеки. Когнітивний напрям у психології (Д. Міллер, У. Найссер, Дж. А. Келлі та ін.) базується на визнанні того, що найбільшою небезпекою для людини є неадекватність зв'язків, які вона встановлює із зовнішнім світом на основі відсутньої або неповної інформації. Досягнення людиною безпеки потребує подолання цієї неадекватності через перетворення невизначеної інформації на визначену (усвідомлену) [4, С. 95].

У соціально-когнітивній теорії А. Бандури досягнення людиною безпеки пов'язується з удосконаленням її поведінки, регулятором якої є атрибутивний стиль і локус контролю. Особистість з песимістичним атрибутивним стилем і низьким рівнем інтернальності більше схильна до уявного прогнозування

негативних сценаріїв того, що відбувається, й через це відчуває свою вразливість та незахищеність [4, С. 96].

У гуманістичній психології (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) наголошується на суперечливості стану безпеки, який, з одного боку, є основою психічного розвитку, з іншого – стримує появу нового, внаслідок чого гальмує розвиток.

Відповідно до концепції А. Маслоу потреба в безпеці є однією з базових потреб людини. Рівень задоволення цієї потреби визначає ступінь задоволення потреб більш високого рівня ієрархії: у приналежності, самоповазі та самоактуалізації. А. Маслоу вказував, що потреба в безпеці має різні якісні прояви: в стабільності, захисті, свободі від страху, тривоги та хаосу і постає в якості потреби в структурі, законі, порядку, обмеженнях та в приналежності [5, С. 70].

На думку А. Маслоу, починаючи з раннього дитинства, особа демонструє прагнення до стабільності, упорядкованості повсякденного життя, довіри до батьків, що ототожнюють для неї цілий світ. Непередбачуваність ситуації змушує дитину ховатися за спину дорослого у пошуках захисту від небезпек. На думку психолога, потреба у безпеці є мобілізуючим фактором, що діє винятково у критичних ситуаціях таких, як війна, хвороба, стихійні лиха, напади, суспільні безладдя, спалахи злочинності тощо. У більшості людей загроза хаосу або нігілізму викликає відмову від будь-яких потреб вищого порядку на користь потреби у безпеці. Однак, зважаючи на те, що задоволення фізіологічних потреб і потреби у безпеці є необхідною умовою для переходу особистості до потреб вищого порядку, бажання їх задоволення має позитивні наслідки.

А. Маслоу вважав, що пересічна доросла людина прагне до того, щоб жити у безпечному, стабільному й передбачуваному світі, де діють встановлені правила й порядки, де відсутні невизначеність, безлад і хаос. Безпека стає цінністю для особистості, метою, що визначає не лише сприйняття нею світу, а й філософію майбутнього, формування визначеної системи ціннісних орієнтацій. Натомість за нормальних умов існування суспільства, у здорових людей потреба у безпеці виявляється лише у м'яких формах, наприклад, у вигляді прагнення влаштуватися на роботу до компанії, що надає своїм працівникам соціальні гарантії, у спробах відкласти кошти на «чорний день», в існуванні різних видів страхування тощо. Тобто, у стабільний час потреба у безпеці, порядку проявляється через консервативну поведінку особистості.

Термін «психологічна безпека» вперше був введений у 1954 році К. Роджерсом, яка тлумачилася ним як стан, коли людина відчуває свою «безумовну цінність» у середовищі, вільному від зовнішньої оцінки. Психолог вважав безпеку необхідною умовою для креативності, зростання та самовираження особистості [9].

У ХХІ ст. проблема вивчення психологічної безпеки набуває особливої значущості. У наукових працях з психології досліджуються закономірності адекватного відображення небезпеки та конструктивної регуляції поведінки з

метою збереження цілісності особистості або психологічної захищеності групи людей як психологічних систем (З. Карпенко, С. Гіренко, О. Іллюк, Н. Оніщенко, І. Приходько, О. Тімченко, С. Яковенко та ін.) [7, С. 83].

Серед сучасних підходів до феноменології поняття «психологічна безпека» варто відзначити ергономічний, інформаційний, особистісний, соціально-психологічний і професійно-психологічний підходи.

Так, відстежуючи еволюцію вивчення психологічної безпеки у вітчизняній науці, можемо відзначити, що у перших працях з цієї проблеми увага науковців зосереджувалась передусім на профілактиці нещасних випадків на виробництві. Тож психологічна безпека тлумачилася з позиції ергономічного підходу, зокрема у межах психології праці, інженерної, військової, спортивної, медичної психології тощо. На думку І. Приходька, вивчення психологічної безпеки має базуватися на встановленні загальних закономірностей діяльності людини в умовах ризику та спрямовуватись на знаходження способів збереження психологічної безпеки особистості як суб'єкта діяльності [7, С. 86].

У зв'язку зі значним інформаційним впливом на суспільну та індивідуальну свідомість сучасними дослідниками вивчається феномен інформаційно-психологічної безпеки, що розглядається в межах інформаційного підходу. Інформаційно-психологічна безпека тлумачиться як стан захищеності психіки особистості від впливу різноманітних інформаційних факторів, що перешкоджають або ускладнюють адекватне функціонування людини в умовах соціуму (О. Колесніченко, Я. Мацегора та ін.).

Особистісний підхід до розуміння психологічної безпеки ґрунтується на комплексі трьох факторів: людського (реакції людини на небезпеку), фактору захищеності (фізичні й психологічні засоби, що використовуються людиною для свого захисту від небезпечних ситуацій), фактору середовища (фізичного і соціального) (С. Максименко, М. Кулеша-Лубінець та ін.). Рівень захищеності особистості визначається ступенем конструктивності та адекватності її поведінки й діяльності, причому оптимальною умовою конструктивної поведінки є адекватна соціалізація потреб і мотивів діяльності, тобто задоволення потреб людини соціально прийнятним способом [7, С. 89; 8].

З позиції соціально-психологічного підходу феномен психологічної безпеки розглядається у контексті її соціального середовища. Як зазначає М. Слюсаревський, поняття психологічної безпеки неодмінно виходить за межі її індивідуально-психологічних ресурсів і чинників. Воно охоплює не лише ці ресурси та чинники, а й певні параметри середовища людського існування. На думку психолога, розуміння ситуаційної природи психологічної безпеки людини важливе для адекватного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із особистісною безпекою [6, С. 17].

Професійно-психологічний підхід спрямований на розгляд психологічної безпеки особистості у контексті екстремального виду діяльності, суб'єктом якої

вона є (Л. Кириєнко, М. Корольчук, О. Тімченко та ін.). Так, поняття психологічної безпеки в межах цього підходу розуміється або як інтегроване утворення, що складає систему психічних процесів, результатом перебігу яких є відповідність потреб, цінностей, можливостей суб'єкта професійної діяльності характеристикам реальної дійсності, або як психічний стан особистості, що у разі загрози об'єктивної дійсності дозволяє їй працювати в умовах ризику без шкоди для психічного здоров'я особистості [7, С. 92].

Отже, виокремлення підходів вивчення проблеми психологічної безпеки в межах психології засвідчує актуальність означеної теми, а також складність її інтерпретації в сучасній науці.

Висновки. Безпека особистості розглядається як багатовимірний і міждисциплінарний феномен. Дослідження еволюції змісту поняття «безпеки» від давніх часів до сьогодення стосуються переважно його філософських, політичних, юридичних, а не психологічних аспектів. Попри тривалу історію розвитку уявлень і знань про безпеку, її тлумачення з індивідуально-психологічної позиції почалося лише в ХХ ст. У ранніх філософських поглядах переважало розуміння безпеки особи і спільноти з позиції держави, яка гарантує захищеність всіх і кожного від негараздів, лих і небезпек. На рубежі ХІХ-ХХ століть активізується розвиток досліджень проблеми безпеки особистості у різних галузях і психології зокрема. Безпека починає тлумачитися з індивідуально-психологічної позиції в якості провідної потреби особистості, стану, властивості, або основної умови її розвитку. Виокремлення підходів вивчення проблеми психологічної безпеки особистості в межах психології (ергономічного, інформаційного, особистісного, соціально-психологічного, професійно-психологічного) засвідчує актуальність означеної теми, а також складність її інтерпретації в сучасній науці.

Література:

1. Дзьобань О. П., Михайловський Р. А. Проблема безпеки: від Античності до Ренесансу. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2016. № 6(15), С. 11-18.
2. Дзьобань О. П. Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1(6), С. 161-167.
3. Клименко Н. Г. Еволюція змісту концепту «безпека» за різних історичних епох та політичних систем. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1472> (дата звернення: 23.04.2026).
4. Малімон Л. Психологічна безпека персоналу як ресурс організаційного розвитку. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Луцьк, 15 травня 2022 р. / ПП Іванюк В. П. Луцьк, С. 95-97.
5. Савченко О. В., Свирида М. О. Модель психологічної безпеки особистості як комплексного феномена. *Психологічний часопис: науковий журнал*. 2020. Т. 6, № 12(44). С. 66-79.
6. Слюсаревський М. М. Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 45 (48). С. 7-26.
7. Сова М. О., Деніжна С. О., Митрофанова С. С. Екстремальна психологія: навчальний посібник. Ірпінь: Державний податковий університет. 2023. 346 с.

8. Шевцова О. М., Федорко Д. С. Функціонування самосвідомості у дорослих в умовах тривалої небезпеки. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу*, до 125-річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 травня 2023 р., м. Київ), секція 4: *Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів*. Київ: НУБіП України, 2023. С. 174-176.

9. History of Psychological Safety. <https://psychsafety.com/the-history-of-psychological-safety/> (дата звернення: 24.04.2026).

10. Narayan D., Patel R., Schafft K., Rademacher A., & Koch-Schulte S. (2000). *Voices of the poor: Can anyone hear us*. New York.

11. Povey J.-L., Boreham P., & Tomaszewski W. The Development of a new multi-faceted model of social wellbeing: Does income level make a difference? *Journal of Sociology*. 2013. Vol. 52, № 2. P. 155–172.

12. Prilleltensky I. Promoting well-being: Time for a paradigm shift in health and human services. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2005. Vol. 33, suppl. 66. P. 53–60.

13. Sheldon K. M., & Kasser, T. Getting older, getting better? Personal strivings and psychological maturity across the life span. *Developmental psychology*. 2001. Vol. 37, № 4. P. 491–501.

References:

1. Dzoban, O. P., & Mykhailovskyi, R. A. (2016). Problema bezpeky: vid Antychnosti do Renesansu [Problem of safety: from Antiquity to Renaissance]. *Filosofii ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. № 6(15), 11-18 [in Ukrainian].

2. Dzoban, O. P. (2008). Problemy bezpeky u dohovirni kontseptsii Tomasa Hobbsa: aksiolohichniy aspekt [Safety issues in Thomas Hobbes' contractual concept: an axiological aspect]. *Stratehichni priorytety*. № 1(6), 161-167 [in Ukrainian].

3. Klymenko, N. H. (2026). Evoliutsiia zmistu kontseptu «bezpeka» za riznykh istorychnykh epokh ta politychnykh system [The evolution of the meaning of the concept of “security” in different historical epochs and political systems]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1472> (data zvernennia: 23.04.2026) [in Ukrainian].

4. Malimon, L. (2022). Psykholohichna bezpeka personalu yak resurs orhanizatsiinoho rozvytku [Personnel Psychological Safety as a Resource of Organizational Development]. *Osobystist i suspilstvo: metodolohiia ta praktyka suchasnoi psykholohii : materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., Lutsk, 15 travnia 2022 r. / PP Ivaniuk V. P. Lutsk, 95-97* [in Ukrainian].

5. Savchenko, O. V., & Svyryda, M. O. (2020). Model psykholohichnoi bezpeky osobystosti yak kompleksnoho fenomena [The Model of Personal Psychological Security as a Complex Phenomenon]. *Psykholohichniy chasopys : naukovyi zhurnal*. T. 6, № 12(44).. 66-79 [in Ukrainian].

6. Sliusarevskyi, M. M. (2020). Psykholohichna bezpeka liudyny v ontolohichnomu i hnoseolohichnomu vymirakh [Psychological Security of a Person in Ontological and Epistemological Dimensions]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. Vyp. 45 (48). 7-26 [in Ukrainian].

7. Sova, M. O., Dienizhna, S. O., Mytrofanova, S. S. (2023). *Ekstremalna psykholohiia : navchalnyi posibnyk [Extreme Psychology]*. Irpin : Derzhavnyi podatkovyi universytet. [in Ukrainian].

8. Shevtsova, O.M., & Fedorko, D.S. (2023). *Funktsionuvannia samosvidomosti u doroslykh v umovakh tryvaloї nebezpeky [The functioning of self-awareness in adults in conditions of prolonged danger]*. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу, до 125-річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 травня 2023 р., м. Київ), секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів*. Київ: НУБіП України. С. 174-176. [in Ukrainian].

ISSN (print) 2708-7530

Наукові перспективи № 4(70) 2026

9. History of Psychological Safety. <https://psychsafety.com/the-history-of-psychological-safety/> (data zvernennia: 24.04.2026) [in English].
10. Narayan, D., Patel, R., Schafft, K., Rademacher, A., & Koch-Schulte, S. (2000). *Voices of the poor: Can anyone hear us*. New York [in English].
11. Povey, J.-L., Boreham, P., & Tomaszewski, W. (2013). The Development of a new multi-faceted model of social wellbeing: Does income level make a difference? *Journal of Sociology*, vol. 52, №2, 155–172 [in English].
12. Prilleltensky, I. (2005). Promoting well-being: Time for a paradigm shift in health and human services. *Scandinavian Journal of Public Health*, vol. 33, suppl. 66, 53–60 [in English].
13. Sheldon, K. M., & Kasser, T. (2001). Getting older, getting better? Personal strivings and psychological maturity across the life span. *Developmental psychology*, vol. 37, № 4, 491–501 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 12.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.04.2026

